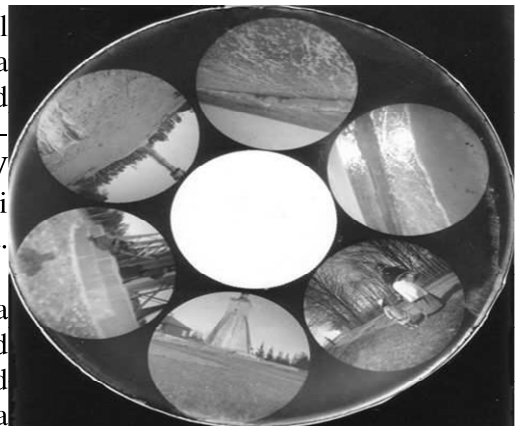

Kõrgessaare valla kõige tuntum vaatamisväärsus, võiks öelda, et lausa sümbol on Kõpu tuletorn. Vaidlusi on olnud torni valmimisaastatega. Teada on, et juba 1490 aastatel nõudis Hansa Liit tulemärgi püstitamist. Algas tehti 1504 ja vaheaegadega jätkus ehitus kuni 1540. Üle saja aasta oli märgiks ainult 20 m kõrgune paak ilma tuleta, mis kaugemale merre paistis. 1649 hakati põletama puid paagi platvormil. Selleks läks aastas üle 1000 sülla puid, mida kohalikud talupojad pidid kohale tooma ja 6 meest olid kogu aeg ametis tule hoidmisega. 1810 allus torn kroonule, siis raiuti torni sisse trepp, ehitati ülemisse ossa 2 ruumi ja lampide ruum. On põletatud õli, hiljem petrooleumi ja atsetüleen. 20. sajandi alguses osteti Pariisist laterna- ruum. Seoses majaka 450. aastapäevaga otsustati teha remont. Õlivärv aga osutas majakale karuteene. Õlivärvi alla kogunes niiskus ja leidis väljapääsu alles siis, kui krohv alla varises. 1989-90 valati tornile ümber tugev raudbetoonist "särk", mis hoiaks edaspidise torni kokkuvarisemise.

Kõpu tuletorni ajaloost

KÕPU tuletorn. Asukoht: Kõpu poolsaar Hiiumaal (Dagerort); 1531. kõrgus maapinnalt 36 m ja merepinnalt 102 m. Varem oli tuletorn enam tuntud Dagerorti nime all (rootsi keeles „dag“ - päev; „ort“ - koht või poolsaar). Tuletorni ametlik ehitusaeg jääb XV saj. algusesse, mis oli Hansa Liidu õitseaja. Torni hakati ehitama 1505. a. Ehitus kestis vaheaegadega 26 aastat. Esmakordselt süüdati torni tipus lõke 1. augustil 1531. Juba tol ajal oli torn kujult neljatahuline prisma, mida neljast põhilisest ilmakaarest toetasid massiivsed kontraforsid. Kuni 24 m kõrguseni oli torn ehitatud üksnes tugeva tsemendiga seotud rändrahnudest ja paekivist (remondi käigus oli kive üksteisest äärmiselt raske eraldada). Torniossa on laotud üle 5000 kantmeetri kive, mis annab ehitise kaaluks peaaegu 12 tuhat tonni.

24 meetri kõrgusel asetses kahe aknaga alumine teenistusruum. Aknad avanesid itta ja läände. Teenistusruumi kohal oli veel üks ruum, kus oli põletuspuude tõstmiseks raudteljel puupeli ja plokirattaga vints. Hiljem ehitati idapoolsesse kontraforssi redeli asemele puittrepp. Ülemise ruumi kohal oli platvorm, kus metallvõre peale süüdati kuivadest vaigustest puudest tuli. Selge vaikse ilmaga oli tuli nähtav 15 meremiili kaugusele. Tormise ilmaga tegi vihm sageli lõkke märjaks ning tuul kippus seda laiali kandma.

Esimesed kirjalikud teated tuletorni kohta pärinevad 1644. aastast Wittenburgilt. Tuletorni nägid ka Dielich (1604) ja Olearius (1635). Rootsi ajal anti tuletorn rendile Cornelisele. On teada, et 1659. aastal ehitati tuletorn kõrgemaks, nii et selle kõrgus ulatus 36,5 meetrini. 1660. a. Ostis Krahv Axel Julius Dela Gardie Rootsi kuninga käest 38000 taalri eest terve Hiiumaa koos tuletorniga ning võttis endale 800- taalri hüvituse eest kohustuse tuletorn käigus hoida.

Peeter I ajal korjati kõigilt Hiiumaast, Tallinnast, Narvast, Viiburist ja Nyenschanz 'ist mööduvatelt laevadelt „tuleraha“. Sel ajal põles tornis tuli regulaarselt 15. augustini kuni 30. detsembrini ning 15. märtsist kuni 30. aprillini. Nii oli Kõpu tuletorn Vene riigis esimene, mis oli mõeldud kaubalaevade teenindamiseks.

XVIII sajandi 50-ndatel aastatel süüdati tuletornis lõke märtsi keskpaigast aprillikuu lõpuni ning augusti keskpaigast aasta lõpuni. Tuli süüdati tund aega pärast päikeseloojangut ja kustutati tund enne päikesetõusu.

1766. aastal läks tuletorn koos Hohenholmi (Kõrgessaare) mõisaga krahvinna Ebbe Margarite Stenbocki valdusesse. 1792. aastal ostis mõisa ära parun R. von Ungern-Sternberg, kes küsis riigilt tuletorni hooldamise eest 5000 hõberubla aastas: tol ajal põletati tuletornis ikka veel puid ning neid kulus aastas ligi 2000 sülda. Pikkade aastate jooksul, mil tuletorn töötas, raiuti kogu ümbritsev mets maha ja puid tuli hakata tooma kaugemalt, kusjuures puude vedu toimus ülesmäge. Kroonu kassast eraldati algul siiski vaid 3000 rubla. 1796. a. Lõpetas riik maksmise sootuks. Sellele vaatamata hooldas parun tuletorni kuni 1805. aastani. Ta jagas puude varumise kohustuse ümberkaudsete talupoegade vahel, vabastades need selleks ajaks muudest töödest.

1805. aastal läks tuletorni haldamine riigi kätte. Kohe algasid torni juures kapitaalsed ümberehitused. Torn renoveeriti ning värviti valgeks. Lõunapoolsesse

kontraforssi raiuti uus sissepääs ning ehitati kivitrepp. Uuendati mõlemad teenistusruumid. Torni ülaossa, 35 m kõrgusele ehitati laternaruum, kuhu paigaldati 23 õlilampi ja hõbetatud reflektorid. Valgustamata jäi üksnes idasuund.

1845. a. ehitati valgustusseadme kohale klaasakendega puidust laternaruum.

1854. a. Remonditi torni uuesti.

Remondikäigus parandati torni ülaossa tekkinud pragu. Sel ajal oli majakas 1. juulist kuni 1. maini igal ööl tuli (10 kuud aastas). Lambid süüdati täpselt päikeseloojangut ning kustutati mitte enne päiksetõusu.

Suurvärsst Konstantin Nikolajevitš (Nikolai 1 poeg), kes Mereministeeriumi eesotsas ja kindraladmirali auastmes olles juhatas praktiliselt kogu Venemaa laevastikku, käskis 1859.aastal Kõpu tuletorni valgustusseadmed välja vahetada kaasaegsama, reflektoritega, 1. järgu Fresneli aparaadi vastu. 1. mail 1860 hakkas tööle 1. järgu Fresneli aparaat, mille valgus oli nähtav kuni 50 kilomeetri kaugusele. Aparaat oli valmistatud Pariisis. Ekraan tegi 4 minuti jooksul tänu pommidega kellamehhanismile ühe täispöörde. Aparaadis kasutati Karseli süsteemi nelja kontsentrilise tahiga petrooleumihõõglampi. Lampi pumbati puhastatud rapsiõli, mida kulus tunnis umbkaudu 0,5 kg. Pumba pani tööle sama kellamehhanism. Kui õli lambis lõppes, hakkas aparaadi alarm helisema. Aparaati, mis asetses malmist alusel, kaitses silindrikujuline 3meetri

kõrgune suurte lihvitud klaasist akendega latern. Tuletorni teenindas 7-liikmeline, madalama teenistusjärguga isikutest koosnev brigaad, kellest üks pidi pidevalt üleval, tule läheduses viibima.

1869.a. kaeti kontraforss, milles asus trepp, tahvlitega. 1883.aastal seati tuletorni üles telegraafijaam, mille tarvis ehitati majaka juurde puumaja. Tuletorni läheduses asus päästejaam kahe päästelaevaga: „Suurvürst Konstantin Nikolajevitš“ ja „Suurvürst Aleksei Petrovitš“.

Nende kohustuseks oli kordamööda patrullida Necmansgrundi (Hiiu madala) tuulealuses osas, hoiatada laevu, mis madalikule ohtlikult lähedale sattusid. Nende kohustus oli ka hättasattunutele abi osutada.

1898.a. telegraafijaam likvideeriti. Selle asemele paigaldati telefonijaam. 1900.a. Pariisi maailmanäituse ajal osteti tuletorni jaoks uusim prantsuse valgusoptiline süsteem, mis paigaldati 1901. aastal.

Süsteemi pani pöörlema 400-kilone raskus. Valgustusseadmes kasutati hõõgukuga petrooleumilampi. Seadme pöörlemine toimus elavhõbedavannis, mis välistas praktiliselt igasuguse hõõrdumise.

1901.a. remonditi taas kord põhjalikult tuletorni, aitasid ja teisi kõrvalhooneid. 1940. aastal veeti tuletorni juurde riigi elektrivõrgust elektriliin. Teises maailmasõjas sai tuletorn tõsiselt kannatada: laternaruum ja optilised seadmed purustati. Tänu vastupidavatele kiviseintele ei olnud purustused tornile saatuslikud ning see õnnestus kiiresti taastada.

Järgnevatel aastatel moderniseeriti tuletorni navigatsiooniseadmeid olulisel määral. Eriti tuleb märkida aastaid 1949, mil tuletorni paigaldati statsionaarne valgusoptiline süsteem ning 1963. a., kui see asendati kaasaegsema süsteemiga EMV-3.

1957. aastal tehti tuletornile põhjalik remont.

1970. aasta algul ning edasi, 1979-1981 tuli seoses väliseinte lagunemisega ette võtta perioodilisi remonttöid.

1982. a. tehti aga järjekordne kapitaalremont ning heakorrastati ka tuletorni ümbrus. Siis paigaldati ka optiline valgusaparaat EMV-930M, mille tuli paistab 26 kuni 30 miili kaugusele.

Aleksejev I, Eesti tuletornid, Estonian lighthouses, GT projekt 2003: 74-77)

Kõpu tuletorni külastusajad

Kõpu tuletorn ja kohvik on - Lighthouse and cafe in Kõpu

avatud 01 maist kuni 15 septembrini

iga päev kell 10.00 kuni 20.00 - every day from 10-20

tel. + 372 469 3474

+ 372 504 2378

kopu.tuletorn@mail.ee

Pääsmete hind:

1. Eelkooliealised lapsed (kuni 6 aastased k.a) - tasuta

2. Üliõpilased, täiskasvanud a´ 20.- krooni

3. Õpilased, pensionärid a´ 10.- krooni

Maksata saab sularahas (grupid eelneval kokkuleppel arvega)